

Anna Janiszewska

1. GOSPODARKA PRZESTRZENNA – DEFINICJE I POWIĄZANIA Z INNYMI NAUKAMI

1.1. Wprowadzenie

Tradycje gospodarki przestrzennej jako nauki są wielorakie. Bowiem wywodzi się ona m.in. z urbanistyki, nauk ekonomicznych, regionalistyki i geografii ekonomicznej. Najdłuższą z nich jest tradycja urbanistyczna odwołująca się do dzieła Witruwiusza – *O architekturze* pochodzącego z I w. p. n. e. W opracowaniu tym można znaleźć nie tylko zasady architektury ale również planowania i budowy miast. Dzieło to wywarło wpływ na zasady planowania miast nie tylko starożytnych, ale także nowożytnych. Powstałe przed wiekami układy przestrzenne wykazały dużą trwałość i odcisnęły ślad na współczesnej gospodarce przestrzennej Europy.

W naukach ekonomicznych odnajdujemy teorie świadczące o docenianiu roli przestrzeni w gospodarce (odległości, kosztów transportu, wartości ziemi). Od okresu upowszechniania się teorii klasycznej dokonywano prób porządkowania zasad gospodarowania w przestrzeni. Niewątpliwie pierwszą z nich była teoria J. H. von Thünera (I poł. XIX), który określił jak mechanizmy rynkowe przejawiają się na obszarze rolniczym otaczającym miasto. W. Launhardt (1882) i A. Weber (1909) sformułowali zasady wyboru lokalizacji dla przedsiębiorstw przemysłowych. Podstawy teorii gospodarki przestrzennej zawarł A. Lösch w swej pracy w 1940 r. (oraz powtórnie w 1944 r.).

Rozwój regionalistyki był związany ze zwiększeniem presji na środowisko przez działalność gospodarczą człowieka. Pionierem tych badań był W. Isard. Dostrzeżono potrzebę uwzględnienia w gospodarce przestrzennej szerokich problemów społecznych i środowiskowych. Według W. Isarda jak każda nauka społeczna, regionalistyka zajmuje się badaniem człowieka i wzajemnego oddziaływania między nim a środowiskiem przyrodniczym, ogniskując się wokół aspektu przestrzennego badanej rzeczywistości. Nauka regionalna w odróżnieniu od ekonomii, antropologii, i nauk społecznych zwraca uwagę na położenie, na aspekt przestrzenny badanych zjawisk.

Wreszcie przeobrażenia, które nastąpiły w ramach geografii ekonomicznej doprowadziły do wyodrębnienia się geografii teoretycznej i geografii ilościowej. W ich wyniku pojawiły się nowe zadania tej dyscypliny takie jak: tworzenie konstrukcji teoretycznych, analiza przestrzenna, współdziałanie

z innymi dyscyplinami w budowaniu strategii rozwoju regionalnego i przestrzennego (Domański 2006).

1.2. Wybrane definicje gospodarki przestrzennej

Trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu gospodarki przestrzennej to zdaniem S. M. Komorowskiego (1977) efekt bezkrytycznego przyjęcia przez środowisko naukowe tłumaczenie tytułu pracy A. Lösch'a *Die räumliche Ordnung der Wirtschaft*. Nazwę gospodarka przestrzenna dali K. Dziewoński i W. Lisowski w 1961 r. i powyższa nazwa przyjęła się w Polsce i nie ma innego odpowiednika. Autorzy przekładu nadali nazwę nowej dyscyplinie naukowej, jednocześnie nie przypuszczali, że wywoła ona tyle kontrowersji. W wyniku tego zamiast „przestrzennego ładu gospodarki” funkcjonuje określenie „gospodarka przestrzenna” i tym samym aspiracje A. Lösch'a, który traktował ją w sposób bardziej interdyscyplinarny zostały wyraźnie zawężone.

W klasycznym ujęciu A. Lösch'a za gospodarkę przestrzenną uważa się „teorię ekonomii wzbogaconą o wątki przestrzenne lub przestrzenne uzupełnienie czy też rozwinięcie teorii ekonomii”. Jak pisze J. J. Parysek (2006) takie określenie gospodarki przestrzennej wskazuje raczej na jej genezę niż na jej definicję, z uwagi na jej ogólny charakter. W związku z takim definiowaniem gospodarki przestrzennej za jej prekursora uważa się A. Smith'a, który zauważył, że prowadzenie działalności gospodarczej w różnych miejscach pociąga za sobą różne koszty i przynosi różne efekty. Jednocześnie za twórców tej dyscypliny naukowej uważa się J. H. von Thüna oraz A. Webera, którzy jako pierwsi sformułowali i opracowali problematykę lokalizacji działalności gospodarczej.

Rozwój badań przestrzennych pozwala współcześnie na traktowanie gospodarki przestrzennej jako odrębnej dyscypliny naukowej czekającej na opracowanie swojego wzorca badawczego czyli paradygmatu (Dębski 2001). Nieco wcześniej dyskusyjne było traktowanie gospodarki przestrzennej jako wyraźnie wyodrębnionej dyscypliny naukowej. Jako przykład takiego stanowiska można podać określenie gospodarki przestrzennej J. Kolipińskiego (1976), według którego „Gospodarka przestrzenna i rozwój regionalny dotyczą w zasadzie wszelkich działań społecznych mających prawie zawsze aspekty przestrzenne i równocześnie nie ma i nie może być żadnej problematyki, którą można by przydzielić gospodarce przestrzennej jako właściwej tylko dla niej samej. Gospodarka przestrzenna jest częścią gospodarki narodowej”.

Zakres przedmiotowy gospodarki przestrzennej ulegał zmianom, najpierw stopniowo, a następnie w dwudziestolecie 1955–1975 skokowo. Współcześnie problematyka badawcza gospodarki przestrzennej uwzględnia postęp

teoretyczny i metodologiczny jaki dokonał się w samej gospodarce przestrzennej oraz w naukach pokrewnych (Domański 2006).

Zakres badawczy gospodarki przestrzennej jest bardzo szeroki, złożony i z tego też względu trudno jest sformułować jasną i prostą jej definicję. Jest to wynik również tego, że jest ona zarówno dziedziną wiedzy jak i dziedziną działalności praktycznej. Obydwie te dziedziny nie są jednak autonomiczne, lecz silnie wzajemnie ze sobą powiązane. Rozwój gospodarki przestrzennej jako nauki jest z jednej strony wynikiem zapotrzebowania zgłaszanego przez praktyków, a z drugiej sama znając potrzeby praktyki dostarcza niezbędnych narzędzi oraz wiedzy do podejmowania tzw. decyzji przestrzennych (Parysek 2006).

Na powiązania aspektów praktycznych i teoretycznych gospodarki przestrzennej wskazuje Dębski (2001) budując trójstopniową definicję tej dyscypliny. Taki sposób definiowania gospodarki przestrzennej miał na celu pogodzenie różnorodnych poglądów na jej istotę. Według tego autora „gospodarkę przestrzenną należy rozumieć jako:

- 1) działalność praktyczną zmierzającą do stworzenia ładu przestrzennego w istniejącym zagospodarowaniu, mając na uwadze (założenia idealistyczne) dobro jednostki i społeczeństwa w możliwie szerokiej perspektywie czasowej,

- 2) to także rzeczywistość obejmująca całokształt zjawisk występujących w przestrzeni, począwszy od środowiska przyrodniczego, osadnictwa, infrastruktury technicznej i na gospodarce narodowej kończąc,

- 3) to również nauka zajmująca się badaniami minionego i aktualnego stanu zagospodarowania przestrzennego określonych obszarów oraz poszukująca ich ukrytych i złożonych struktur decydujących o funkcjonowaniu całości” (Dębski 2001).

Taki sposób definiowania gospodarki przestrzennej jest według Dębskiego (2005) wynikiem tego, że dotyczy ona różnorodnych aspektów życia społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem elementów przestrzeni oraz uwzględnia metody sterowania i planowania rozwojem fragmentów otaczającej nas rzeczywistości. Wynika z tego, że gospodarka przestrzenna ma charakter integrujący dziedziny znajdujące się na styku: przyrody, demografii, socjologii, osadnictwa, infrastruktury technicznej i gospodarki. Jak pisze J. Dębski (2005) gospodarka przestrzenna ma charakter ekspansywny i świadczy o młodości tej nauki, pomimo upływu wielu lat od jej powstania. Dlatego ma ona charakter całościowy ale i eklektyczny z powodu podejmowania rozległej problematyki badawczej.

Dokonując przeglądu wybranych definicji gospodarki przestrzennej należy zwrócić uwagę, że większość z nich podkreśla praktyczny wymiar tej działalności, chociaż jej naukowe znaczenie jest również przedmiotem dyskusji. Współcześnie za gospodarkę przestrzenną traktuje się raczej jako gospodarkę w ujęciu lub aspekcie przestrzennym niż teorię ekonomii

poszerzoną o treści przestrzenne (Chojnicki 1992; Domański 2002). Gospodarka przestrzenna rozumiana jest jako „zestaw działań praktycznych zmierzających do zagospodarowania, kształtowania i przekształcenia antropogenicznych składników przestrzeni” (Jałowicki 1990). Według S. M. Komorowskiego (1977) gospodarka przestrzenna zajmuje się „racjonalną organizacją przestrzeni dla potrzeb społeczeństwa”. Podobne stanowisko zajmuje J. Kołodziejcki (1987), według którego gospodarka przestrzenna „stanowi tę sferę praktycznej działalności społeczno-gospodarczej człowieka, w której urzeczywistniają się wszystkie najistotniejsze przeobrażenia środowiska”. Traktowanie gospodarki przestrzennej w taki sposób pozwala na wyróżnienie w jej ramach dwóch rodzajów działalności; gospodarowanie przestrzenią i gospodarowanie w przestrzeni. Choć różnią się one to jednak związki między nimi są bardzo silne. W obydwu przypadkach działalność człowieka dotyczy celowego, świadomego i racjonalnego porządkowania elementów zagospodarowania przestrzennego na określonym obszarze. Wśród elementów uwzględnia się m. in. zabudowania mieszkalne, obiekty produkcyjne, punkty usługowe zaspokajające potrzeby społeczne oraz elementy infrastruktury. Różnica między gospodarowaniem przestrzenią a gospodarowaniem w przestrzeni dotyczy charakteru obydwu rodzajów działalności. Gospodarowanie przestrzenią ma charakter działalności strukturotwórczej co oznacza tworzenie określonych struktur przestrzennych, w przypadku gospodarowania w przestrzeni mamy do czynienia z konstruowaniem w przestrzeni układów funkcjonalnych bądź funkcjonowaniem kształtowanych układów strukturalnych (Parysek 2006).

W wyniku porządkowania elementów zagospodarowania zmienia się istniejący układ przestrzenny w nowy, o wyższym poziomie funkcjonalności, który ma doprowadzić w efekcie do poprawy obsługi mieszkańców, a więc i tym samym podniesienia ich poziomu życia. Tworzenie określonych struktur przestrzennych ma więc sens wtedy, kiedy będą one w sposób właściwy pełniły z góry naznaczone funkcje, a drugiej strony dobre wypełnianie określonych funkcji wymaga wykształcenia konkretnych struktur. Takie podejście umożliwia traktowanie gospodarki przestrzennej łącznie jako gospodarowanie przestrzenią i gospodarowanie w przestrzeni, czyli tworzeniem przestrzennych struktur wypełniających określone funkcje (Chojnicki 1992).

Ramowa definicja Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju również zwraca uwagę na wymiar praktyczny i określa gospodarkę przestrzenną jako „całą sferę działania praktycznego, w której zagadnienia zróżnicowania przestrzeni geograficznej oraz pokonywanie oporu przestrzeni odgrywają motywacyjną bądź nieświadomą, lecz decydującą rolę” (Kołodziejcki 1991).

Ujmowanie gospodarki przestrzennej jako bardzo szerokiego zakresu zagadnień kształtujących środowisko życia człowieka odnajdujemy w podejściu A. Kuklińskiego (1980), według którego odnosi się ona do:

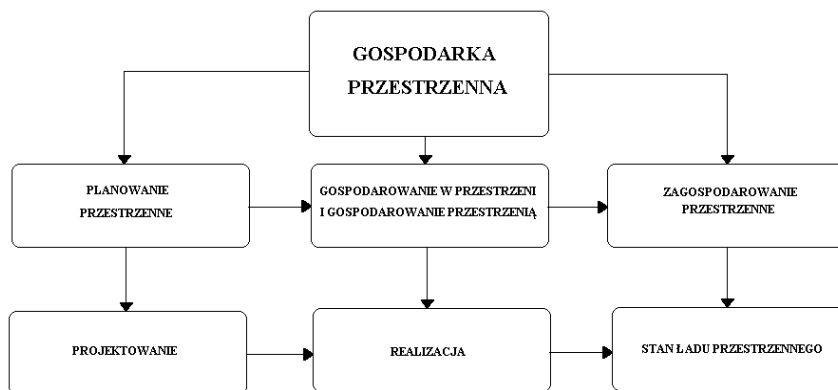
- gospodarowania odległością,
- użytkowania ziemi,
- gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego,
- gospodarki regionalnej,
- przestrzennej organizacji rozwoju społeczno-ekonomicznego,
- przestrzennego zagospodarowania kraju.

W nurcie traktowania gospodarki przestrzennej jako działalności praktycznej jest także definicja T. Kachniarza i Z. Niewiadomskiego (1994). Autorzy piszą, że „gospodarka przestrzenna to całokształt działalności w zakresie przestrzennego zagospodarowania i użytkowania gruntów”. Na gospodarkę przestrzenną składają się następujące rodzaje działalności:

- koordynacyjno-regulacyjna, prowadzona przez administrację rządową lub samorządową, poprzez decyzje przestrzenne w sprawach przeznaczenia i sposobu zagospodarowania gruntów, na podstawie planów miejscowych lub (przy ich braku) na podstawie przepisów ogólnych,
- inwestycyjna, prowadzona przez podmioty gospodarcze państwowe, samorządowe i prywatne, zgodnie z ich własnymi celami i zadaniami,
- kontrolna, prowadzona w trybie nadzoru przez administrację rządową – wojewódzka lub resortową – z punktu widzenia zgodności z prawem.

Gospodarkę przestrzenną można także definiować biorąc pod uwagę efekty prowadzonej przez nią działalności czyli zagospodarowanie przestrzenne (stan zagospodarowania, struktury przestrzenno-funkcjonalne). Chcąc uzyskać efekty prowadzonej działalności praktycznej ważne jest zarówno gospodarowanie przestrzenią jak i w przestrzeni. Definicja gospodarki przestrzennej W. Pietraszewskiego (1982) odnosi się do efektu jej działalności i określa tego rodzaju „gospodarkę za proces kształtujący zagospodarowanie przestrzenne”.

Gospodarkę przestrzenną można traktować w dwóch aspektach – szerokim i wąskim. Szerokie rozumienie gospodarki przestrzennej pozwala nam na łączne traktowanie w jej ramach planowania przestrzennego, gospodarki przestrzennej *sensu stricto* oraz zagospodarowania przestrzennego. W wąskim ujęciu gospodarka przestrzenna to gospodarowanie przestrzenią i gospodarowanie w przestrzeni (ryc. 1).



Ryc. 1. Istota gospodarki przestrzennej

Fig. 1. The essence of spatial economy

Źródło: J. J. Parysek, 2006, *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej*,
Wyd. Nauk. UAM, Poznań

W definicjach określających gospodarkę przestrzenną autorzy podkreślają różną wagę poszczególnych czynników, m. in. ekonomicznych, urbanistycznych i społecznych. Do grupy definicji uwzględniającej czynnik ekonomiczny należy zaliczyć np. określenie A. Klasika (1976). Według autora „gospodarka przestrzenna jest utożsamiana z działalnością na rzecz lokalizacji jednostek gospodarczych i rozmieszczenia scalonych układów gospodarczych (gałęzi produkcji i infrastruktury) oraz rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych i regionalnych”. W tym samym nurcie znajduje się definicja S. Zajdy i S. M. Zawadzkiego (1968), którzy utożsamiają „gospodarkę przestrzenną jako racjonalne wykorzystanie środowiska geograficznego drogą właściwego rozmieszczenia środków trwałych”. Definicje podkreślające wagę czynnika urbanistycznego ujmują „gospodarkę przestrzenną jako dziedzinę wiedzy i praktyki planistycznej zajmującą się regionalną organizacją przestrzeni na potrzeby społeczeństwa” (Malisz 1976). W definicji B. Malisza (1985) gospodarka przestrzenna to „system złożony z wielu elementów czynnych i biernych. Między elementami systemu zachodzą różnego rodzaju relacje i wzajemne oddziaływanie”.

Do elementów biernych zalicza się:

– działki, które różnią się wielkością oraz sposobem użytkowania (użytki rolne, lasy, wody, tereny osiedli, tereny przemysłowe i in.),

– urządzenia infrastruktury technicznej, czyli elementy wiążące te działki (sieć komunikacyjna, sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, linie energetyczne i in.).

Elementy czynne to :

– właściciele lub dysponenci działek,
– władze administracyjne (rządowe lub samorządowe) odpowiedzialne za całość gospodarki przestrzennej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Zaś J. Reguński (1981) podkreśla związek pomiędzy warunkami bytowymi ludności a organizacją przestrzeni, gospodarkę przestrzenną traktuje jako „sferę działalności człowieka związaną z planowanym ... rozmieszczeniem funkcji oraz planowanym zagospodarowaniem terenu”. Według autora najważniejsza problematyka gospodarki przestrzennej dotyczy:

– rozmieszczenia różnych form aktywności ludzkiej w skali kraju i regionów,
– użytkowania poszczególnych terenów dla różnych celów,
– budowy systemów niezbędnych do realizacji planowanego zagospodarowania terenów,
– wykorzystania zasobów naturalnych poszczególnych obszarów kraju.

Socjolodzy podkreślają wagę czynnika społecznego, traktując „gospodarkę przestrzenną jako narzędzi realizacji celów społecznych i zaspokajania potrzeb i aspiracji ludzkich oraz rozwoju osobowości” (Pióro 1980). Ponadto kładą nacisk na uwarunkowania społeczne rozwoju gospodarki przestrzennej i ich efekty, dynamikę zmian społecznych jako efekt gospodarki przestrzennej, społeczne mechanizmy planowania i sterowania rozwojem oraz na obustronne wpływy pomiędzy gospodarką przestrzenną i instytucjami społecznymi.

Próby zdefiniowania gospodarki przestrzennej uwzględniają także sposób podejścia różnych podmiotów uczestniczących w tej działalności. Nieco inaczej jest postrzegana gospodarka przestrzenna przez podmiot gospodarczy, a czym innym jest ona dla samorządu terytorialnego szczególnie gminnego. Dla podmiotu gospodarczego gospodarka przestrzenna jest „poszukiwaniem efektywnego, z punktu widzenia prowadzonej działalności, miejsca oraz kształtowania efektywnych, związanych z funkcjonowaniem, relacji przestrzennych” (Parysek 2006). W przypadku samorządów terytorialnych „gospodarka przestrzenna to proces podejmowania decyzji przestrzennych w celu uzyskania określonego stanu zagospodarowania przestrzennego obszaru i efektywnego, z punktu widzenia mieszkańców i ich potrzeb, funkcjonowania wykształconych struktur przestrzennych” (Parysek 2006). Podmioty gospodarcze prowadzą działalność, którą wcześniej określono jako gospodarowanie w przestrzeni, natomiast samorządy dążąc do poprawy jakości życia ludności gospodarują przestrzenią. Ponieważ prze-

strzeń jest dobrem ekonomicznym dla różnych aktorów w niej gospodarujących, wzrasta konkurencyjność miejsc, jakie spełniają wymagania lokalizacyjne podmiotów gospodarczych, a tym samym konkurencyjność poszczególnych gmin w zakresie stwarzanych przez ewentualnie lokalizujące się podmioty gospodarcze szans rozwojowych. Obydwie grupy poszukują racjonalnych i efektywnych rozwiązań, przy czym dla podmiotów liczy się osiągnięty zysk, a dla samorządów uzyskanie korzyści ogólnospołecznych.

W polskich aktach prawnych nie ma bezpośredniego wskazania podmiotu gospodarki przestrzennej. Podmiot taki można jednak wyprowadzić z zapisu *Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* i *Ustawy o samorządzie gminnym*. Ustawodawca w zakresie gospodarki przestrzennej (planowanie i zagospodarowanie przestrzenne) wyznacza przedmioty jako:

- kraj jako całość,
- województwo,
- gmina i wyraźnie w mniejszym stopniu powiat, oraz w celu rozwiązania pewnych problemów można wyróżnić inne obszary (*Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.*).

Zgodnie z zapisami *Ustawy o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r.* podmiotem gospodarki przestrzennej w Polsce jest samorząd terytorialny, zwłaszcza zaś gminy, do zadań którego należy szeroko rozumiana gospodarka przestrzenna. Gmina jest podstawową jednostką polskiej struktury samorządowej. Realizuje zadania własne, a wśród nich przede wszystkim te, które prowadzą do zaspokojenia potrzeb zbiorowych społeczności lokalnych. Zadania te można ująć w cztery grupy problemów:

- kształtowanie infrastruktury technicznej,
- kształtowanie infrastruktury społecznej,
- zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego,
- kształtowanie ładu przestrzennego oraz racjonalne użytkowania środowiska.

Rozpatrywanie gospodarki przestrzennej pod kątem jej zakresu przedmiotowego jest następnym sposobem umożliwiającym jej zdefiniowanie. Jeśli za przedmiot gospodarki przestrzennej będziemy uważali terytorialny system społeczny, to działalność taką będziemy określać jako „przestrzenne organizowanie terytorialnego systemu społecznego lub kształtowanie struktury przestrzennej i funkcjonowanie terytorialnego systemu społecznego” (Chojnicki 1988a; Parysek 1997).

Nie ulega wątpliwości, że przedmiotem gospodarki przestrzennej jest przestrzeń, ale w tym przypadku nie można posługiwać się ogólnymi definicjami przestrzeni, tj. takimi, w których przestrzeń jest rozumiana jako: materia, pośrednik, łącznik, to, co było, jest i będzie wokół nas, zbiór obiektów materialnych, otaczająca nas struktura itp. (Parysek 2006). Przedmiotem gospodarki przestrzennej jest przestrzeń utożsamiana

z przestrzenią geograficzną, przestrzenią społeczno-ekonomiczną, środowiskiem przyrodniczym, środowiskiem człowieka czy terytorialnym systemem społecznym.

Mówiąc o przestrzeni jako przedmiocie gospodarki przestrzennej, mamy na myśli konkretny obszar, tj. wycinek terenu o dość wyraźnie zarysowanych granicach. Specyficznymi właściwościami przestrzeni, które mają szczególne znaczenie dla gospodarki przestrzennej są trzy jej elementy: publiczny charakter, ograniczoność oraz wartość (Pietraszewski 1982). Publiczny charakter przestrzeni oznacza powszechną jej dostępność oraz swobodę korzystania z jej właściwości. Nie oznacza to jednak korzystania z przestrzeni w sposób dowolny i nieograniczony, a tylko w takim stopniu w jakim pozwalają na to prawo własności oraz normy i reguły życia społecznego. Zatem przestrzeń powinna być tak użytkowana czy zagospodarowana by nie dochodziło do konfliktów pomiędzy jej różnymi użytkownikami. Ograniczoność przestrzeni jako następną cechą, to istnienie pewnych granic, z których wynika jej wielkość i kształt bądź pojemność, której nie wolno przekraczać. Wartość przestrzeni jest zależna od wielu czynników, a jej wyrazem jest cena. Najistotniejszymi elementami wpływającymi na cenę przestrzeni są właściwości środowiska przyrodniczego, położenie geograficzne konkretnego terenu, zagospodarowanie oraz położenie w układzie społeczno-ekonomicznym i przestrzenno-strukturalnym miejscowości i regionu, podatność przestrzeni na przekształcenia. W przypadku gospodarki rynkowej cena przestrzeni jest wyznaczona przede wszystkim przez popyt i podaż ziemi na danym lokalnym rynku nieruchomości. Wynika z tego, że cechy przestrzeni nie tylko wyznaczają, ograniczają, są ramami zachowań przestrzennych oraz stanowią dobro ekonomiczne. W takim ujęciu przedmiotu gospodarki przestrzennej, działalność ta jest uważana powszechnie za znaczący składnik życia społeczno-gospodarczego oraz drogę kształtowania kultury materialnej danego obszaru, tj. kraju, regionu, powiatu, gminy, miejscowości (Chojnicki 1992).

B. Malisz (1984) wyznacza przedmiot gospodarki przestrzennej jako:

- wybór właściwej lokalizacji dla poszczególnych rodzajów funkcji,
- określenie i kształtowanie struktury funkcji poszczególnych terenów,
- kontrola sposobu użytkowania terenu,
- utrzymanie i kontrola sposobu utrzymania majątku trwałego.

Dla K. Secomskiego (1977) gospodarka przestrzenna jest tożsama z kierunkami jej badań. Autor wyróżnia cztery kierunki badań:

- problematykę ładu przestrzennego w skali krajowej i regionalnej,
- użytkowanie przestrzeni na poszczególne cele,
- wszechstronną gospodarkę zasobami naturalnym,
- ochronę środowiska.

Z istoty gospodarki przestrzennej wynika formułowanie jej konkretnych celów jako dyscypliny badawczej i działalności praktycznej. Gospodarkę przestrzenną traktuje się jako dyscyplinę badawczą, która zajmuje się minionym, aktualnym i przyszłym stanem zagospodarowania jakiegoś terytorium w zakresie środowiska przyrodniczego, zaludnienia, osadnictwa, infrastruktury technicznej i gospodarki. Przy takim podejściu jej istotę stanowi nie tylko wielkość i rozmieszczenia w przestrzeni elementów zagospodarowania i ich znaczenie dla rozwoju środowiska przyrodniczego i społecznego, ale także wzajemne relacje i powiązania występujące między tymi elementami. W ten sposób powstają złożone „ukryte struktury”, które decydują o istnieniu i rozwoju układów przestrzennych. Jak pisze Dębski (2005) całościowe ujęcie „ukrytych struktur” powinno być głównym celem badawczym gospodarki przestrzennej jako nauki. W przypadku określenia celów gospodarki przestrzennej określonej jednostki terytorialnej, np. gminy, nie można tego zrobić w oderwaniu od uwarunkowań przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych tego obszaru. Bowiem cele te wynikają przede wszystkim z potrzeb społeczności lokalnych oraz z lokalnych czynników i ponadlokalnych uwarunkowań rozwoju. Według R. Domańskiego (2002) cele gospodarki przestrzennej to wynik wartości, które są przyjmowane i uznawane przez dane społeczeństwo i tkwią one w systemach kulturowych, społecznych i gospodarczych. Cele takie mają charakter hierarchiczny, a wartością wysoko ułożoną w tej hierarchii jest harmonijny i wszechstronny rozwój człowieka (postęp społeczny). W ramach tej wartości nadrzędnym celem gospodarki przestrzennej jest poprawa jakości życia i przybliżenie jej do pewnego optimum.

W polskiej gospodarce przestrzennej wyróżnia się cele główne (bardziej ogólne) i cele szczegółowe (bardziej konkretne). Formułowanie celów głównych to najczęściej wynik przyjęcia określonych programów politycznych, społecznych systemów organizacji państwa czy pewnej tradycji. Cele szczegółowe są stawiane jako odpowiedź na problemy i zadania, jakie ma stawiać gospodarka przestrzenna w ramach konkretnej jednostki przestrzennej.

Cele główne gospodarki przestrzennej mają charakter sformułowań uniwersalnych i nie dotyczą tylko wybranego kraju, czego przykładem są wyznaczone przez A. Faludiego w 1971 r. podstawowe cele gospodarki i planowania przestrzennego. Zaliczył do nich:

- rozwiązywanie konfliktów przestrzennych w dziedzinie korzystania z walorów środowiska, użytkowania ziemi, lokalizacji konkurencyjnych obiektów oraz rozwoju konkurencyjnych funkcji,
- kształtowanie lepszego niż aktualne środowiska życia, którego jakość będzie gwarancją zdrowego, cywilizowanego i kulturalnego życia,

– zrealizowanie szerszego programu społecznego, prowadzącego do powstania materialnych i organizacyjnych warunków zagwarantowania każdemu mieszkańcowi terenu odpowiedniego standardu życia określonego przez stan i strukturę środowiska (przyrodniczego, społeczno-gospodarczego) w miejscu zamieszkania i najbliższym otoczeniu (Parysek 2006).

1.3. Podsumowanie

Gospodarka przestrzenna jest młodą dyscypliną naukową i nie posiada jeszcze „ogólnej teorii nadrzędnej”. W związku z tym korzysta z szeregu metod, zapożyczając je od wielu innych dyscyplin naukowych. Współcześnie większość przedstawicieli tej nauki jest zdania, że nie jest ona częścią makroekonomii, bowiem jej zakres tematyczny jest znacznie szerszy i obejmuje obok zagadnień ekonomicznych również zagadnienia środowiska przyrodniczego, a także problemy demograficzne, kulturowe, osadnicze oraz infrastruktury technicznej. W odniesieniu do makroekonomii, gospodarka przestrzenna jest także uboższa o dorobek teoretyczny.

Podobnie jak regionalistyka i geografia ekonomiczna jest to dyscyplina, która w badaniach zwraca szczególną uwagę na analizę położenia rozpatrywanych zjawisk, na ich aspekt przestrzenny. Od nauki regionalnej W. Isarda gospodarka przestrzenna różni się jednak podobnie jak w przypadku makroekonomii zdecydowanie skromniejszym dorobkiem metodologiczno-teoretycznym. W przeciwieństwie jednak do gospodarki przestrzennej regionalistyka nie zajmuje się problemami środowiska przyrodniczego, a zagadnienia demograficzno-kulturowe i osadnicze rozpatruje marginalnie (Dębski 2001).

Abstract

Space Economy – Definitions and Relationship to Other Disciplines

Nowadays space economy is treated as a separate scientific discipline which originates from urban sciences, economics, regional sciences and economic geography. Its research horizon is vast and complex that is why it is very difficult to give consisted definition of this discipline. It is also more difficult since space economy combines theoretical as well as practical aspects.

Among other features of spatial economy one can mention its eclectic and holistic attitude. It is important that it integrates various sciences which are located between demography, sociology, environmental studies, economy and planning. What is common and specific for them is their practical and empirical dimension.